

Den trägna och trogna

Fritänkaren

Nr. 251 Januari 2017

Tjugofemte årgångens andra nummer

Innehåll :

Ahasverus minnen, del 159: <i>Fegisen</i>	2
Robert Schumanns kammarmusik	6
Problemet med Bruckners nionde symfoni – och dess lösning	7
Sibelius och Skogsrådet	8
Filmer på tapeten (<i>“The Assassin’s Creed” bl.a.</i>)	9
Några milstenar, januari 2017	14
Prövningsresan, del 2: <i>Den nya konferensen och Laila Roth</i>	15
Lugna resan, del 4: <i>Kris vid Sarchu</i>	16
Tillbaka till Zanskar, del 17: <i>Den tredje trekken</i>	18

Fritänkaren, som utkommit med 251 nummer sedan 1992 i både pappersform och på nätet, har aldrig sökt eller undfått något statligt eller kommunalt stöd eller bidrag för sin utgivning, ägnar sig mest åt litteratur, musik, film, politik, filosofi, religion och resor men även åt annat. Den är inte på något sätt anknuten eller ansluten till någon ideologi eller åskådning av vad slag det vara månne, utan tar tvärtom avstånd från varje institution som kräver okritisk underkastelse, och är helt oberoende humanistisk. Den har aldrig haft någon sponsor. Samtliga tidigare nummer finns tillgängliga på Wordpress: <https://clanciai.wordpress.com/fritankaren/>

Beteckningen *Fritänkare* är ursprungligen tysk och står för person som i religiösa och ideologiska frågor inte erkänner någon auktoritet och därför är kritisk och avståndstagande mot alla religiösa och ideologiska institutioner och framför allt deras eventuella dogmatik.

Redaktion : C. Lanciai, Ankargatan 2 A, 414 61 Göteborg, tel. 031-247887.

**OBS! Nytt Postgiro! - 35 86 46 – 8 (*Göteborgs Skrivarsällskap*)
eller Bankgiro: 3300-510910-9354 (Nordea bank, ”Fritänkaren”, C. Lanciai)**

Glöm inte att ange avsändare!!

Årsprenumeration: 250 kr (även i Danmark och Norge; i Euroland: 30 Euro)

Tvåårsprenumeration : 350 kr (40 Euro)

Avgifterna har inte höjts på över 13 år.

IBAN-nummer för folk som eventuellt vill betala prenumeration även från annat utland:

SE37 5000 0000 0500 7297 2165

Bic-code: ESSESESS

Redaktionsslut för detta nummer : 12.1.2017

Copyright © C. Lanciai med medarbetare

Letnany 273

Det nästsenaste numret av *Fritänkaren* finns numera alltid tillgängligt på nätet jämte andra skrifter:

www.fritenkaren.se

e-post-adress : clanciai@yahoo.co.uk

Efter sekelskiftet var Prag nästan lika betydande som Wien i sin dominans över Centraleuropa, men i motsats till Wien hade Prag på den tiden kanske Europas mest lysande och framstegsvänliga hov, som direkt kunde konkurrera med Paris i avantgardistisk överlägsenhet. Giordano Bruno till exempel var ju alltid lika välkommen vid den lysande och praktfulle kejsar Rudolf II:s hov i Prag som hos Caterina de' Medicis kungliga familj i Paris, med den skillnaden att Rudolf dock var kejsare.

Det var helt avsiktligt som jag begav mig dit enkom för att utmana och utröna sin tids kanske mest extravagante man innan det var för sent, för hans landsflykt tydde på att hans liv höll på att gå åt pipan. Det var få som egentligen förstod sig på vad han sysslade med, medan hans internationella ryktbarhet mest kom sig av hans märkvärdiga näsa, som inte liknade någon annans, då han hela tiden bytte ut den för att anpassa den till olika tillfällen. Den enda som kunde mäta sig med hans ryktbarhet genom sin näsa var Cyrano de Bergerac långt senare, men Cyranos näsa var åtminstone fullkomligt naturlig hur mycket den än stack ut. Den astronomiska näsan i Prag var helt konstgjord, då den riktiga gått förlorad på ett tidigt stadium i en meningslös duell om en matematisk formel. För att ha någon näsa alls hade han då skaffat sig en porslinsnäsa, sedan en silvernäsa och även en guldnäsa för högtidliga tillfällen. Det var detta han var berömd för och inte alls för sina matematiska formler som han nästan förlorat sitt liv på och åtminstone näsan. Somliga drog den slutsatsen av hans öde att han helt saknade näsa för sin egen självbevarelsedrift.

Det var nämligen inte bara för sin matematiska fåfänga han riskerat livet. Som Europas extravagantaste man och därtill oförskämt rik hade han kunnat kosta på sig vilka älskarinnor som helst och även tagit hand om diverse kvinnliga kungligheter, vilket inte varit väl sett vid Köpenhamns hov, varför han trots sin ordentligt etablerade och firade ställning sett sig nödsakad att gå i landsflykt och hamnat i Prag, där Rudolf II visade ett synnerligt intresse för hans astrologiska insikter och därför gav honom det uppdraget att kartlägga för kejsaren vilka dagar på året som det var olämpligt att satsa på viktiga företag. Astrologen undersökte saken noga och kom fram till att det var särskilt under vissa 32 dagar under året som det kunde vara vanskligt att till exempel starta krig, gifta sig eller ge sig ut på resor. Kejsaren antecknade noga dessa 32 riskabla dagar och lär ha följt den astrologiska instruktionen utan att råka illa ut, varför han drog slutsatsen att denna matematiska beräkning måste vara tillförlitlig och ofelbar.

Det var alltså denna äventyrare jag sökte upp i Prag där han satt och festade och levde högt på Rudolf II:s gästfrihet vid hans hov anno 1601, och vi hade en del intressanta samtal tillsammans, som dock gled in på helt andra ämnen än vad som varit min avsikt. Han försvarade ingalunda sitt charlataneri, som han oförskämt skröt med, medan han däremot tvingades på defensiven inom det ämne som var hans styrka och som han behärskade bättre än någon annan på sin tid, nämligen astronomin.

Han var ju sin tids ledande astronom och fortsatte traditionerna från Nostradamus och John Dee i sina idoga forskningar i både det vetenskapliga och det ockulta, och han upptäckte faktiskt en massa stjärnor som ingen hade haft en aning om. Han förde

noggranna anteckningar om sina uppteckningar och planerade den ena boken efter den andra, men väldigt litet kom utanför hans skrivbord. Kungen av Danmark gav honom en egen ö att husera i och bygga sitt eget astronomiska laboratorium på, det så kallade Uranienborg, som var som en astronomisk fästning. Även i sina fantastiska spekulationer och virtuella resor ut i rymden var han en förelöpare till Cyrano de Bergerac, som ju var den första som reste till månen, även om han bara gjorde det virtuellt.

Jag gav upp när jag inte kunde få honom till att skämmas det minsta lilla över sina charlatanmässiga taskspelerier, och de 32 Tycho Brahe-dagarna ryckte han på axlarna åt som en bagatell: ”Kejsaren gav mig i uppdrag att utforska saken, och han fick vad han gav mig betalt för. Det är ingenting att tala om.” Men om något av Tycho Brahes livsverk blev bestående var det just hans fastslagna 32 Tycho Brahe-dagar som något av en folktradition som ännu var helt levande på 1800-talet.

Men vi kom oundvikligt in på det här med astronomi, som ju var en helt ny vetenskap, som egentligen Tycho Brahe grundat eller åtminstone varit en av grundarna av. Det hade ju börjat med polacken Copernicus, men han hade dött innan hans epokgörande arbete publicerats, så han hade aldrig kunnat försvara sina teser, som naturligtvis brännmärktes och hamnade under Vatikanens index över förbjudna böcker, John Dee hade mera fastnat i astrologins metafysiska möjligheter till obegränsade spekulationer samt vanlig magi och slutligen älvornas okända värld, medan Giordano Bruno genom sin öppenhet och frispråkighet alltför tidigt råkat alltför illa ut. Tycho Brahe hade givits fria händer av danske kungen och aldrig störts av någon intolerans men i stället genom sin frihets obegränsningar fallit för frestelsen att hänge sig åt amorösa äventyrligheter och risktaganden utan att tänka sig för, vilket skaffat honom farligare fiender än både Copernicus, Nostradamus, John Dee och Giordano Bruno, då ingen man tål att bli bedragen på kärlekens område, vilket kan utlösa de mest formidabla vedergällningar.

Naturligtvis intresserade jag mig för hur långt han egentligen hade kommit i sin astronomi, då han tagit med sig ansenliga luntor och astronomiska instrument till Prag. Men när vi kom in på ämnet Copernicus slog han mig med häpnad.

”Jag beklagar, min vän, men Copernicus hade fel.”

Jag måste hämta mig innan jag kunde genmäla: ”Men hur kan ni påstå det? Har ni läst hans verk?”

”Naturligtvis har jag läst det, men han slog bara ett slag i luften och vågade komma med en djärv satsning i form av en utmanande teori därför att han visste att han skulle hinna dö innan det kom ut.”

”Så ni förkastar den heliocentriska världsåskådningen?”

”Naturligtvis. Jag kan inte göra annat.”

”Men hur kan ni då kalla er astronom och vetenskapsman? Föredrar ni då att hålla er till John Dees fantastier och spekulationer i ren magi och vidskepelse?”

”John Dee var en svärmare och fantast som bara dillade. Varenda astronomisk tes jag har kommit fram till kan matematiskt bevisas. Jag begår inga misstag.”

”Så ni håller fast vid Vatikanens dogm att solen, planeterna och stjärnorna cirkulerar runt jorden?”

”Det måste man göra. Man kan inte påstå något annat.”

”Men om ni läst Copernicus vetenskapliga slutsatser måste ni ju veta att det är fel.”

”Han kunde djärvast påstå vad han påstod emedan han visste att han snart skulle dö. Jag vill leva och måste därför kompromissa med verkligheten och hålla mig till vad som gäller i världen.”

Jag kom med ett djärvt inlägg. ”Så ni har blivit skrämde av vad som hände med Giordano Bruno.”

”Nämn inte hans namn.”

”Men han hade rätt. Det måste ni väl veta?”

”Religionen angår inte mig. Han förnekade att Jesus Kristus var Guds son och blev bränd för sin dårskap att påstå något sådant i trots mot hela världen. Han var inte klok.”

”Det är inte det jag tänker på. Han hävdade att stjärnorna är andra solar och solsystem som vår egen sol med dess planeter. Förnekar ni även detta?”

”Han hade rätt i hävdandet att stjärnorna ligger mycket längre bort än planeterna, så långt bort att de egentligen inte borde synas alls, om de inte hade en egen lyskraft. Ja, han kan ha haft rätt att de allesammans är andra solar som vår egen sol. Men vi kan inte frånga det faktum att jorden är vårt solsystems och hela universums centrum.”

Columbus framhärdade ju i det längsta i att påstå att han upptäckt sjövägen till Indien och att det var öar utanför Cathay han upptäckt och inte någon ny kontinent, fastän han måste ha vetat att Amerika var något helt annat än Asien, men han liksom fastnade i sina egna förutfattade meningar, och jag upplevde att Tycho Brahe gjort samma sak. Han var förlorad i sig själv och hade fastnat i sina villfarelser, fastän han måste ha vetat eller åtminstone anat att verkligheten var en helt annan.

Bara några dagar senare insjuknade han och dog där i Prag hos kejsar Rudolf. Man befarade att han hade förgiftats, men han hade haft svårt för att kissa och till slut bara kunnat kissa under mycket svåra plågor och det minimalt. Denna åkomma hade jag sett drabba åtskilliga utsvävare som sett något av en ära i att genomföra så många förhållanden som möjligt och som aldrig nekat sig ett samlag så fort det gavs en möjlighet. Han hade försökt kurera sina urinkanalsproblem med kvicksilver, och det var troligen kvicksilver han dog av. Andra menade att han förgiftats av någon utsänd från det kungliga hovet i Danmark, vars kung aldrig kunnat förlåta honom vissa amorösa vidlyftigheter inom själva den kungliga familjen, varför en agent sänts ut på ett specifikt uppdrag, liksom Putin i modern tid skickat hemliga agenter till England för att åtgärda den oacceptabelt fortlevande existensen av en av hans kritiker genom att hemligen förgifta Alexander Litvinenko med ett hemligt ämne, som dock desto tydligare kunde spåras då det spritt sig över ett helt hotell. Tycho Brahe blev bara 55 år gammal och lämnade alla sina arbeten ofullbordade, han hade bara börjat, men hans anteckningar togs om hand av hans assistent Johannes Kepler, som omgående gick in för att stadfästa den heliocentriska världsbilden, som Tycho Brahe, trots att han var sin tids mest överlägsna astronomiska geni, och trots Copernicus föredöme, fejt nog hade förnekat.

När Tycho Brahe förlorat sin gynnade ställning vid hovet efter Fredrik II:s frånfälle och Christian IV inte var lika villig att sponsra honom, så att han nödgades söka sig utomlands, förföll hans anläggningar vid Uraniborg ganska snabbt och blev till endast rester av ruiner. Nästan ingenting finns kvar idag utom ett nyinrättat museum. Han var ändå sin tids ledande astronom.

Robert Schumanns kammarmusik

Denna är lika omfattande som oöverskådlig i sin mångfald, då många av hans kammarmusikaliska verk är maskerade som någonting annat, medan den omfattande produktionen egentligen alltid varit svårtillgänglig då den från början aldrig haft några pretentioner utan helst hållit sig åt sidan i smyg, som för att inte vilja konkurrera med de stora kammarmusikmästarna, som Haydn, Mozart och Beethoven. Ändå är Schumanns kammarmusik konsekvent på samma höga nivå som Mendelssohns och Brahms, medan dock Mendelssohns är mera konsertant och Brahms är mera voluminös och pretentiös i sina tyngre former. Schumanns kammarmusik är genomgående lätt och spirituellt och inte särskilt omfattande rent volymmässigt, då de flesta av hans kammarmusikaliska verk är påfallande koncisa.

Högst står naturligtvis den stora och mycket älskade pianokvintetten opus 44, som aldrig upphör att fascinera och trollbinda. Därefter kommer ett antal pianokvartetter, som hamnat mera i skymundan, då flera är tämligen okända ännu idag, speciellt de båda i C-moll, den första från hans tidiga år och den andra från hans sista. Opus 47 är den mest kända och spelade, i Ess-dur, liksom pianokvintetten.

Pianot var ju Schumanns huvudinstrument, han var en boren pianist, och när han studerade för sin krävande och kunnige lärare Friedrich Wieck menade denne att Schumann kunde bli sin tids mest överlägsna pianist, men tyvärr förivrade sig Schumann och övade sönder sina händer, så att han i stället blev handikappad, vilket kanske var hans livs främsta eller åtminstone första tragedi. I stället fick Clara Wieck bli hans pianist, vilket hon minsann blev med den äran – dessa två är kanske musikhistoriens mest intagande kärlekspar, då Clara konsekvent blev den trognaste och mest idealiska maka någon kompositör kunde ha drömt om, – medan Friedrich Wieck aldrig kunde förlåta honom att han tog hans dotter ifrån honom – det blev till och med rättegång om saken, då fader Wieck menade att Schumann var totalt olämplig som äkta man då han hade sinnessjukdom i familjen – men vilken familj har inte någon galning någonstans i familjen? Naturligtvis gick en sådan rättsprocess i stöpet, den var väl egentligen bara motiverad av formidabel faderlig svartsjuka, och Schumann gav sin fru sju älskade barn. Hur mycket han älskade dem framgår övertydligt ur hans kompositioner, då väl ingen kompositör komponerat så mycket och så kvalitativt med sina barn i åtanke.

Hans hantlag vid pianot framhäver även hur ytterst pianistisk han var i själva sin natur – all hans pianomusik sprudlar och flödar av entusiastiska innovationer, det är alltid elegant och lättflytande; och även om Schumann inte var lika avancerad som pianokompositör som Chopin var han i stället mera dynamisk, så att han är den av alla pianokompositörer som kommer närmast Beethoven. Chopin och Schumann beundrade för övrigt varandra och tillägnade varandra sina verk, liksom även Schumann och Mendelssohn – dessa tre var påtagligt andligt befryndade och helt överlägsna på pianots område om dock på mycket olika sätt, där dock Chopin var den mest renodlade, Schumann den mest romantiska och Mendelssohn den mest orkestrala.

Schumanns pianotrios är tre till antalet och står Mendelssohns pianotrios mycket nära och är lika suveräna som dessa. De hör alla till hans senare produktion, opus 63, 80 och 110. Hans tre stråkkvartetter är dock mindre kända – de ingår alla i opus 41, och man känner igen en del motiv från det senare oratoriet "Paradiset och Perin" opus 50. De liknar emellertid inga andra stråkkvartetter. De är intensivt intima och samtidigt virtuosa,

sista satsen i den första är helt överväldigande i sin nästan Beethovenska genialitet, medan den sista är helt förtrollande i sitt nästan minimalistiska tonspråk av intimaste intensitet.

Även hans violinsonater är tre till antalet och är sena verk, opus 105, 121 och ett verk utan opusnummer. Därmed är den principiella katalogen över hans kammarmusik fullbordad, men det finns andra verk.

Till hans mest betagande och okända kammarmusik hör det sena verket ”Märchenbilder” för piano och viola, ett intimt och mycket personligt verk i fyra delar som vill illustrera sagor – det hör tydligt till de verk som han tillägnade sina barn. Den fjärde av dessa små kompositioner hör till det vackraste som någonsin komponerats inom kammarmusiken.

Denna har alltid levt ett eget liv utanför den konventionella konsertvärlden, genom att det alltid varit denna musik som varit minst lönsam. Redan Haydn började ägna sig åt stråkkvartetter ”vid sidan om” för sitt nöjes skull utan att ha den ringaste avsikt att åstadkomma något märkvärdigt, medan de visade sig bli hans mest personliga kompositioner och etablerade en helt ny musikgenre.

Beethoven komponerade kammarmusik mest på beställning, men främst hans sista stråkkvartetter (som blev hans sista kompositioner) förräder kammarmusikens förmåga att liksom frambringa kompositörens mest personliga och självsvåldiga utsvävningar. Denna förmåga är särskilt framträdande i Brahms kammarmusik, som är den mest omfattande av alla, 24 verk, samtliga överlägsna mästerverk och därtill voluminösa. Mendelssohn och Schumann däremot ägnade sig mest åt kammarmusik för att få fram sina innersta musikaliska strängar, och i synnerhet Schumann överträffade ständigt sig själv med att i sin kammarmusik hela tiden bli intimare och mera personlig.

Problemet med Bruckners nionde symfoni – och dess lösning

Han dog innan han kommit särskilt långt med den sista satsen, och de skisser till den som förelåg vid hans bortgång har man sedan om och om igen försökt pussla ihop till något som krampaktigt skulle försöka likna den nionde symfonins finalsats, men resultaten blev aldrig särskilt övertygande. Visst är det musik, och det är inget fel på den, man kan till och med känna igen den som Bruckner, men som finalsats till hans nionde symfoni haltar den ohjälpligt, hur många versioner man än lyckats trolla fram ur dessa skisser.

Så kom någon på den idén att använda hans Te Deum som finalsats. Helgerån! utbrast man indignerat. Men samtidigt kunde man inte blunda för att hans Te Deum gick i rätt tonart – det passade som hand i handske till nionde symfonin, som om det varit skraddarsytt för den.

Den av skärvor sammanklistrade orkestrala finalsatsen ihopsamlad av Bruckners nödtorftiga skisser dög inte som avslutning på en sådan symfoni i konsertframföranden, medan hans Te Deum faktiskt visade sig kröna den, så att den rentav nästan kom i konkurrensställning med Beethovens nionde. Ingenting kan ju slå *den*, men man kommer inte ifrån att Bruckners Te Deum är slående effektivt med överväldigande verkan varje gång. Om man då använder detta Te Deum som finalsats blir hans nionde symfoni precis som åttan en helaftonssymfoni, och varför inte? – Därmed sällar sig Fritänkaren till de

musikaliska fribrytare som vågar plädera för användningen av Bruckners Te Deum som även finalsats till hans sista och mest fulländade symfoni.

Sibelius och Skogsrådet

Sibelius var den mest dramatiska av alla nordiska tonsättare, hans största önskedröm och ambition var att komponera operor i Wagners efterföljd, men liksom Verdi av ren respekt och bävan aldrig genomförde sitt största operaprojekt "Kung Lear" kom heller aldrig Sibelius närmare den stora operan än bävan på avstånd.

Hans dramatik är dock oförneklig i verk som "Kullervo", "Lemminkäinen", hans sånger och flera andra mindre verk, av vilka två är komponerade på dramatiska dikter av Viktor Rydberg, "Snöfrid" (mycket mera dramatisk och verkkningsfull än Stenhammars) och "Skogsrådet".

Sista strofen (av fyra) i Viktor Rydbergs dikt om Skogsrådet lyder sålunda:

”Men den, vars hjärta ett skogsrå stjal,
får aldrig det mer tillbaka:
till drömmar i månljus trår hans själ,
han kan ej älska en maka.
De ögon så blå i nattlig skog
ha dragit hans håg från harv och plog,
han kan ej le
och fröjdas som förr,
och åren de se
in om hans dörr,
men finna ej barn och blomma;
han vesäll åldras i öde bo,
kring härden stå sätene tomma,
och väntar han något av åren,
så väntar han döden och baren,
han lyss med oläkeligt ve till suset i furumo.”

Sibelius fascinerades av ämnet och gjorde en tondikt, som blev mer än omfattande. Den skiljer sig i väsentliga avseenden från hans andra verk, fast man väl känner igen alla de typiska Sibelianska klangerna och tonfärgerna, men här har Sibelius fångats av något annat och något mera än bara naturromantiken. Han sveps med i trollskogsmagiken och lockas till att hänge sig åt tonala utsvävningar medan han glömmer allt det där med tematik och melodi hemma – det blir bara stämningar, klanger och utsvävningar utan hejd, – tills tragedin i det hela sätter stopp.

Det är ett tidigt verk, opus 15, efter Kullervo och En Saga men före Lemminkäinen, men det är inte som en förstudie till Lemminkäinen. Snarare är det som en förstudie till hans sista orkesterverk, "Tapiola" opus 125.

I det verket återkommer nämligen denna förtätade skogsstämning med dess sus och lockelser till det förbjudna i utsvävningar som måste betecknas som omöjliga ett

genomföra utom just inom musiken. Magin i Skogsrået och i Tapiola är identiska med varandra.

Han slutade ju komponera efter Tapiola, och även om han påbörjade en åttonde symfoni blev det aldrig något av den, och han gav definitivt upp allt arbete på den när han brände skisserna efter mer än tio års arbete. Något satte stopp efter Tapiola. Detta har gett upphov till aldrig avslutade diskussioner och spekulationer.

Sibelius var ju framför allt naturens kompositör, naturen och dess väsen och stämningar genomsyrar alla hans kompositioner, och ingen tonsättare har väl kommit så nära naturen i sitt tonspråk som han. Man kan inte låta bli att snudda vid teorin, att han kanske till slut kom naturen alltför nära...

Skogsrået är ju ett mytiskt väsen som personifierar skogen och dess magiska natur. I dikten går Björn förlorad då han låter sig förtrollas och fångas av Skogsråets väsen, Sibelius undgår detta när han låter sin tondikt Skogsrået nå en uppgörelse med dikten, men i Tapiola blir det aldrig någon uppgörelse. Magin och trollbindelsen bara fortsätter och fortsätter och för med sig kompositören högre och högre i svindlande hänryckning – tills allt tar slut. Sibelius gav upp. Han fastnade i skogen. 35 år efter Skogsrået kom det tillbaka och gjorde allvar av snärjandet av Sibelius i naturens innersta magi och mystik – och han förblev där och kom aldrig mer tillbaka.

Filmer

”The Assassin’s Creed” har premiär nu i januari och är alltså tämligen dagsfärsk men har redan fått stor uppmärksamhet och ampla lovord – trots dess uppenbara svagheter tycks ingen direkt ha tyckt illa om den. Den är full av stjärnor, Michael Fassbender i huvudrollen som en hårt prövad krigare med ärftlig belastning, Jeremy Irons som en sorts frimurargudfader, Charlotte Rampling som en dito gudmor, Marion Cotillard som ledande yngre dam och Brendan Gleeson som fadern som mördat sin hustru och Fassbenders mor utan att man någonsin får någon riktig klarhet i varför. Det är denna kris som utlöser hela den komplicerade intrigen genast i början.

Det intressanta med filmen är dess historiska kopplingar. Den anknyter till ödesåret 1492, då de sista morerna i Spanien utrotades och Columbus skickades med hemlighetsfull mission till Amerika – naturligtvis förekommer han i handlingen, om än han kommer fram väl sent. De parallella handlingarna 1492 och i nutid håller intresset för filmen uppe trots dess absurda ockultism, men bakom denna ytliga datorspeleintrig, som filmens idé kommer ifrån, förekommer ett intressant filosofiskt resonemang med bestående aktualitet. Problematiken i filmen handlar om eliminerandet av våldet, vilket inte kan ske utan eliminerandet av den fria viljan. Naturligtvis motsätter sig den fria viljans förkämpar frimurarnas ansträngningar att få bukt med våldet en gång för alla, och frågan är vem som egentligen vinner. Det lutar åt Marion Cotillard, som konsekvent spelar ett dubbelspel av vacklande mellan de båda ytterligheterna men som dock är kvinna och slutligen faller för kärleken. Man kan se det som att kärleken vinner till slut, då den bidrar till att den fria viljans förkämpar överlever och kan kämpa vidare mot övermaketen, medan denna dock består och tänker fortsätta försöka komma åt den yttersta makten och underkuvande av våldet och den fria viljan.

Det gäller att fästa avseende vid detta huvudresonemang och försöka ignorera alla de repetitiva våldsscenerna med deras ytliga akrobatuppvisningar in absurdam à la James Bond samt alla de tekniska förkonstlingarna, då det är denna filosofiska bakgrund som över huvud taget gör filmen värd att ses.

Ett annat plus är de svindlande panoramiska scenerna över Sevilla och London, då många av bataljerna småningom övergår till rena flygningar i luften. Rent visuellt är därmed filmen en upplevelse, som kompenserar det ytliga våldet och den befängda datorspelssockultismen.

Det har setts en hel del stumfilmer. De blev helt överkörda när ljudfilmen slog igenom, och bara 20% av alla amerikanska stumfilmer har man kunnat bevara till vår tid, då det var först sent man blev medveten om det angelägna i att ta hand om dem. Den stora överlägsenheten med en stumfilm är just dess stumhet, som gör att det uteblivna ljudet måste kompenseras med musik, och det var det de mognande stumfilmsmästarna utvecklade en allt högre konst i att gestalta stumfilmerna med.

En av dess många banbrytare var Frank Borzage, och ett antal av hans filmer finns inte bevarade. En av dem man nödtorftigt lyckats rekonstruera åtminstone brottstycken av är den märkvärdiga ”The River”, som tilldrar sig ute i den extrema vildmarken med höga berg och djupa dalar och en flod som karvar sig väg därigenom, som en vildman bygger sig en husbåt för att ta sig bort ifrån sin trånga primitiva uppväxtmiljö. Detta kan vara Borzages egen bakgrund. Det är framför allt miljöskildringen som imponerar med denna film med ett primitivt samhälle vid foten av de vilda bergen och en hotande nyckfull flod, som man aldrig vet om den skall bringa översvämningar eller torka ut. Han beger sig ut för denna flod med sin husbåt men måste stanna, när det blir ebb, och hamnar då vid detta nybyggarsamhälle, där en farlig kvinna väntar med lik i garderoben i form av en inburad våldsamt äkta man som när som helst kan komma tillbaka. Charles Farrell spelar den intet ont anande flottisten och hamnar ohjälpligt i hennes garn. Han försöker bärga sig och hugger vid ett tillfälle ner fyra träd på raken med yxa bara för att avreagera sig och sina frustrationer och motstridiga känslor inför denna kvinna (Mary Duncan).

Det är en fantastiskt imponerande film fastän den bara bevarats i fragment, och det är framför allt musiken som är slående genom sin suggestiva intensitet och oavbrutna pådrivande av dramatiken – där ingår bland annat Rimskij-Korsakovs ”Humlans flykt” som genialisk illustration till en intim förförelsescen. Detta är framför allt en uppseendeväckande romantisk och erotisk film med vågade badscener långt före ”Hon dansade en sommar”.

Mest berömd blev Borzage för sina stumfilmer med Charles Farrell och Janet Gaynor och då framför allt ”Sjunde himlen”, som tilldrar sig i Paris under första världskriget. Farrell är en kloakarbetare som vid ett tillfälle nödgas ingripa när Gaynor misshandlas av sin brutala absintberoende storasyster, varpå de blir ett kärlekspar – sjunde himlen i fråga är den översta våningen i det hyreshus som blir deras hem.

Men han kallas ut i kriget, där han blir allt utom dödligt sårat, medan hon i hans frånvaro läggs av en stilig officer, som av någon anledning är för fin för att delta i kriget, som intalar henne att Farrell är förlorad, stupad och död och aldrig kan komma tillbaka. Men han kommer tillbaka om dock som blind, och den magnifika finalscenen kan inte lämna något öga torrt.

Även här spelar musiken en synnerligen viktig nästan huvudroll, och denna filmmelodi blev filmhistoriens första universella filmmelodiörhänge. Det gjordes en ny version av den tio år senare som ljudfilm med James Stewart, hans enda misslyckade roll, och även här användes samma musik men då helt utan genomslagskraft, då filmens pathos drogs ner av den talade dialogen.

En annan stumfilmsinnovator var Josef von Sternberg, som hann med ett antal imponerande stumfilmer innan han med Marlene Dietrich slog igenom på stort med ljudfilmen "Der blaue Engel". Den främsta av dessa är den sista stumfilmen han gjorde, som också den är med Emil Jannings i en synnerligen gripande roll som en avdankad före detta rysk general och storfurste med nervösa skakningar som livnär sig som statist i Hollywood, där han blir upptäckt av en regissör (William Powell) som i egenskap av före detta rysk revolutionär råkar känna igen honom och ger honom en roll i en film där han får chansen att återuppleva sig själv som general. Det är en genialisk historia som rymmer hela den ryska revolutionen med dess överväldigande tragedier, och Emil Jannings rollprestation är tidlös i sin oförglömlighet. Det stora pathoset i filmen förhöjs genom den magnifika musiken alltigenom, som naturligtvis mest är Tjajkovskijs, delar ur Pastiche-symfonin är valda med omsorg, och även "Slavisk marsch" fyller en uppgift.

Sternberg hade den förmånen att ha sina rötter både i det kejsarliga Wien och det dynamiskt framtidsledande New York, varför han med lätthet i princip framgångsrikt kunde göra film av vilka ämnen som helst i både nutid, historisk tid och framtid, då han förstod vilka mentaliteter som helst. "Shanghajexpressen" med Marlene Dietrich 1932 tilldrar sig på tåget mellan Peking och Shanghaj under den begynnande kinesiska revolutionen, där tåget tas som gisslan av kommunister ledda av ingen mindre än Warner Oland (Werner Ölund), som gör en helt övertygande infernalisk kinesterrorist. Passagerarna på tåget är av brokigaste tänkbara slag, Marlene som Shanghai Lily, en överlägsen lyxhora, Clive Brooks som en före detta älskare, en patetisk dekolleterad fransk general som ändå försöker upprätthålla sin värdighet, en anakronistisk engelsk dam med en liten hund, och så vidare, medan Anna May Wong som Marlenes ödessyster spelar en avgörande roll. Detta är en synnerligen exotisk film med en intrig och förvecklingar som fånglar ännu idag och med Marlene i oförglömligt oemotståndlig belysning.

Han gjorde "Blonda Venus" samma år där Marlene gör en liknande roll men helt annorlunda – här har hon en liten son, som hennes man berövar henne, vilket naturligtvis innebär en livsfarlig kris, som hon dock bemästrar. Man får se henne uppträda i flera omgångar och alltid med samma bländande lyskraft trots en dålig sångröst – liksom Ida Lupino gjorde hon desto djupare intryck genom sättet på vilket hon sjöng.

Även här är det en ytterst intressant berättelse – Marlene är teaterskådespelerska i Berlin när Herbert Marshall upptäcker henne och gifter sig med henne, men han tvingas bort på en längre utlandsvistelse, medan hon under tiden upptäcks av Cary Grant och måste återuppta sin cabaretkarriär bara för att försörja sig och sin lille son, tills mannen kommer tillbaka och svartsjukt tar sonen ifrån henne under upprörande former – denna tragedi är så upprörande att frestas svårt till att avbyta filmen – men Marlene är Marlene och, som Meryl Streep sade i sitt tal mot Trump – gör av ditt brustna hjärta ett nytt konstverk av din okuvliga kärlek.

Vid sidan av Marlene Dietrich var Bette Davis en etablerad okrönt drottning av Hollywood, som dock i motsats till både Marlene Dietrich och Greta Garbo höll sig kvar på duken genom alla decennier så länge hon levde. En av hennes berömdaste filmer var "Dark Victory" ("Seger i mörkret") från 1939, där hon spelar en rik överklassflicka med allt serverat på silverbricka och med en passion för hästar, som får veta att hon inte bara skall bli blind utan snart skall dö. Det är en typisk Bette Davis-film, där hon får spela ut ordentligt hela sitt outtömliga förråd av stämningar, känslor och utbrott, plus att det är en mycket engagerande och lärorik historia, då det kan lära vem som helst en hel del om umgänget med döden, då hon hanterar krisen på ett sätt som faktiskt leder till seger. Hennes läkare spelas övertygande och inlevelsefullt av George Brent, men till hennes uppvaktande kavaljerer hör både Ronald Reagan (berusad i varje scen) och Humphrey Bogart som hennes stallknekt, och den mest laddade kärleksscenen, om man kan kalla den en sådan, försiggår mellan dessa två i stallen just när hon fått veta att hon skall dö.

När hon 25 år senare spelar i "Dead Ringer" (med den svenska passande titeln "Vem ligger i min grav?") har hon fortfarande kvar hela sin arsenal av överlägsen skådespelarkonst. Här spelar hon två tvillingsystrar, där den ena tar livet av den andra med komplikationer, ty ett tvillingförhållande är ju ganska komplicerat, och det visar sig att det är svårt att döda den andra utan att man själv går under på kuppen. Karl Malden och Peter Lawford spelar systrarnas respektive kavaljerer och det ypperligt – jag har aldrig sett Peter Lawford bättre, och Karl Malden är alltid ytterst pålitlig. Filmen är regisserad av Paul Henreid, Ingrid Bergmans äkta man i "Casablanca" och mest känd för thrillern "The Scar" från 1948, men han gjorde ett antal intressanta egna filmer, där dock denna torde vara den intressantaste.

En annan slitstark skådespelare, som alltid framträdde som lika ung och stilig hur gammal han än blev, var Cary Grant, som redan 1932 mot Marlene var exakt den samma som mot Audrey Hepburn 30 år senare. En av hans mera udda roller var som flygare i Anderna 1939 i "Only Angels Have Wings" regisserad av flygarpionjären Howard Hawks med även Jean Arthur och Rita Hayworth, medan den intressantaste rollen innehas av Thomas Mitchell som flygaren som tas ur trafik. Detta måste vara den intressantaste film om flygning som någonsin gjorts. Det gäller att flyga post över Anderna genom riskabla pass på en höjd som flygplanen egentligen inte är gjorda för och naturligtvis därför med risk för livet varje gång, i synnerhet då detta helt är beroende av vädret – om det plötsligt dyker upp ett oväder, vilket det ofta gör, kan vad som helst hända, och det enda vettiga att då göra är att vända tillbaka. Cary Grant basar för det lilla flygbolaget och ger denna order två gånger, medan det lika fullt går snett varje gång. För flygentusiasten är detta en ovärderlig film genom dess inblickar i vad flyg egentligen handlar om, dess mentalitet och den mänskliga driften att bara desto envisare utmana ödet ju digrare riskerna är.

En annan pionjärfilm om flygning är den legendariska "Wings" från 1928, en stumfilm som nyligen restaurerats med hela originalmusiken plus diverse ljud- och färg effekter, om två vänner som stridspiloter i första världskriget. Även här är flygsekvenserna mildt sagt halsbrytande med flygstrider i enmotoriga propellerplan som framstår som precis lika virtuosa som i "Slaget om England" 40 år senare. Det är en tragisk historia om vänskap och kärlek, där Clara Bow spelar damen som båda älskar

med följdliga komplikationer, men finalen med ett helt pansarslag och diverse arméer och tanks som stormar fram medan hela slagfältet exploderar med jämna mellanrum är en makalös filmupplevelse – regissören William Wellman riskerade själv sitt liv, det vill säga karriären, bara för att mot bättre vetande i trots mot producenten genomföra dessa scener. Även här hängde allt på det oförutsägbara vädret.

En annan experimentfilm var "Dead of Night" ("Skuggor i natten") om en mardröm. En helt vanlig man besöker ett lantställe där det förekommer ett sällskap bildade personer som dricker te under fortlöpande samtal om sällsamma upplevelser på gränsen till det parapsykologiska – en av dem är psykiater. Vår man får genast en känsla av att han redan känner alla dessa personer fastän han aldrig sett dem förut och att det kommer att hända något förskräckligt. Medan den ena efter den andra berättar den ena sällsammare historien än den andra, filmen är ett collage av ett antal noveller av bland annat H.G.Wells, tornar gradvis spänningen upp sig och når skräcknivå under psykiaterns skildring av sin upplevelse av en schizofren buktalare (Michael Redgrave) som mer och mer blev sin egen docka för att därefter mynna ut i en infernofinal. Michael Redgraves rollprestation är vad man alltid kommer att minnas av denna sällsamma film, som kräver att man ser den flera gånger, ty den är så intensiv och så intelligent i sin komposition, där ingenting egentligen är överkligt eller osannolikt fastän det borde vara det. Hans scen vid baren med sin docka när hans kollega uppenbarar sig och han som berusad kommer i förlägenhet med några damer, som hans docka förolämpar med besked, och han blir förödmjukad och nerslagen, vilket utlöser hans definitiva personlighetskris, är bara den oförglömlig. Buktalaren är för skicklig för sitt eget bästa och kan bara duka under för sin egen överlägsenhet, som kommer i olyckligt sken. Just denna episod har regisserats av Alberto Cavalcanti och är som en hel film i sig trots sina bara femton minuter, då den innehåller så mycket.

En annan sådan överväldigande personlighetstragedi beskriver Kim Novak i "Of Human Bondage" mot Laurence Harvey i den senare filmatiseringen av Somerset Maughams största roman. I den tidigare versionen från 1934 är det Bette Davis mot Leslie Howard, men frågan är om inte Kim Novaks gestaltning av denna olyckliga dam är ännu bättre. Båda versionerna är suveräna och kompletterar varandra, men i motsats till Bette Davis gör Kim Novak den prestationen att bara spela bättre och bli vackrare ju djupare hennes förfall blir, medan hon aldrig är så vacker som när hon dör. Hon överträffar här sig själv i "Vertigo".

Vi kände inte till att denna film existerade, när det förekom en scen ur den i Ettore Scolas underbara och oförgängliga "Vi som älskade varann så mycket". I den filmen förekommer flera andra kända filmscener utom Vittorio de Sica, Fellini och Marcello Mastroianni själva, men just denna scen var obekant, varför vi spårade upp filmen.

En betydligt roligare blondin som avslutning var Judy Holliday i "Born Yesterday" från 1952, där hon spelar den illa hanterade och hunsade väninnan till den brutale skrothandlarbusen Broderick Crawford, som betar sig som en apa genom hela filmen. Av någon anledning förde hans gestaltning av denna roll som praktbuse hela tiden tankarna till Donald Trump, som presterat ett nästan identiskt beteende under sin presidentkampanj.

Så har vi då att enligt gammal hävd och fritänkarsed utkora årets bästa filmer. I år måste vi ta med åtminstone två sagofilmer, för ovanlighetens skull.

På femte plats hamnar då den nya aktuella versionen av "Djungelboken" med Idris Elba som en synnerligen magnifik och imponerande Shere Khan, som trots sin skurkroll ändå tydligt blir en huvudroll som inte kan lämna någon oberörd.

"Into the Woods" var en annan annorlunda sagofilm, där ingen fortsätter att leva lyckligt i alla sina dagar utan snarare tvärtom slutar mer eller mindre illa, i synnerhet den synnerligen imponerande häxan Meryl Streep, som gör det med överväldigande bravur.

Alicia Vikander var ju på modet med sin "The Danish Girl", men det var inte den filmen vi fick med på denna lista utan den betydligt intressantare och mera välgjorda "A Royal Affair" om den svåra skandalhistorien med drottningens läkare Johann Struensee, som mer eller mindre övertog hela styrelsen av landet och med den äran men fick fan för det – en sann historia, och betagande väl gjord med konsekvent hållande av stilen.

På andra plats hamnar den indiska "Bajirao Mastani", en annan sann historia om en kunglig skandal, närmare bestämt landets främsta krigares kärlekshistoria bakom ryggen på sin familj men ändå i det kungliga hovet med en muslimsk prinsessa från en annan indisk fiendestat – en indisk överväldigande vacker och stilgrann Romeo-och-Julia-historia.

På första plats hamnar återigen en sann historia, nämligen "Diplomatie", sannsagan om hur den svenske konsuln Raoul Nordling i Paris räddade denna stad från att förstöras av tyskarna när dessa stod i beråd att spränga hela staden i luften som tidernas sämsta förlorare i världens förfärligaste krig. Det är bara prat genom hela filmen, men ändå är den så spännande och intensiv då så mycket står på spel, insatserna är de högsta tänkbara, alla har allt att förlora, medan trots all dårskap och vansinne ändå för en gångs skull förnuftet avgår med segern. Den är gjord med extremt finkänslig och knivskarp pstykologi hela vägen och en imponerande uppvisning av teater när den är som allra allra bäst.

Några milstenar, januari 2017

- 7 Carl Laemmle 150 år, filmpionjär (Universal).
- 8 Shirley Bassey 80 år.
Stephen Hawking 75 år.
David Bowie skulle ha fyllt 70.
375 år sedan Galileo Galileis död i påtvingad isolering på landsbygden.
50 år sedan Forsytesagan började sändas i TV.
- 24 Ernest Borgnine 100 år.
- 26 70 år sedan Sveriges kronprins Gustav Adolf omkom i en flygolycka.
- 27 50 år sedan den första av det årets svåra rymdolyckor, då tre amerikanska astronauter omkom på marken i en exploderande rymdkapsel.
- 29 Vicente Blasco Ibanez 150 år. ("De fyra ryttarna" och "Blod och sand" bl.a.)
- 30 Vanessa Redgrave 80 år.

Prövningsresan, del 2: Den nya konferensen och Laila Roth.

Johannes väntade mig i Vashisht. Många ställen hade redan stängt, men våra ställen var öppna. Han var mitt uppe i en ny konferens, och jag hade säkert missat hälften. Den handlade om rasism och de nya högerrörelserna.

”Det är ett vanskligt ämne att ge sig ut på men desto mera angeläget för dess kontroversialitet. Rasismen och högerrörelserna ökar i nästan skenande takt, och det beror mest på det förhärskade motstånd som bjuds av vänsterkonservatism, som bara stimulerar de nya högerkrafterna, så att ingenting verkar kunna stoppa dem.

Jag ska ge dig ett referat av vad som hittills kommit upp av intresse. De vänsterkonservativa envisas med att kalla högerkrafterna för nynazister och fascister, fastän både nazismen och fascismen är avslutade kapitel av historien. Dagens nya nationalsocialistiska rörelser har ingenting med den nazistiska situationen för 80 år sedan att göra. Det är som att kalla 1871 års franska republikaner för jakobiner eller skräckväldesåterinförare, eller som att kalla Konrad Adenauer för en ny Bismarck. Det är anakronistiskt och dumt.

Det enda betänkliga med de nya högervågorna är den del av deras rasism som innefattar judehat. De skär Rothschild, Soros, Mark Zuckerberg och Steven Spielberg alla över samma kam för att de har judiska anknytningar, vilket är vanvettigt dumt och lika dumt som att återframkalla nazismen. Vi trodde efter det andra världskriget att vi vuxit ifrån antisemitism, nazism och fascism, och lika fullt återuppträder dessa löjliga barnsjukdomar framkallade av meningslöst och grundlöst judehat och militant vänsterkonservatism, som hyllar Putin, som hyllar Stalin, som var värre än Hitler. Många av dessa vänsterkonservativa hyllar dessutom Kinas kommunistparti och Mao Zedong samt andra vänsterdiktaturer, som Pol Pot, som alltjämt hyllas av er glåmsvensk nummer ett Jan Myrdal.

Är då rasismen på något sätt berättigad? Det är den springande och känsligaste frågan. Alla imperier från renässansen till första världskriget hade rasismen som sin självklara grund. Den ifrågasattes aldrig. Den vita rasen hade rätt att kolonisera världar utanför Europa då folken som bodde där stod på lägre kulturell nivå. Afrikanerna fattade aldrig konsten att navigera, fastän Afrika omges på alla håll av oceaner. Muhammedanerna var bestialiska i sin kvinnosyn, varför de borde underkuvas, styras och uppfostras, och tyvärr ser vi idag hur deras kvinnosyn fortfarande är allt annat än civiliserad. Först i och med engelsmännens upphävande av slaveriet i början på 1800-talet började den dittills självklara rasismen uppluckras.

Vad som bringat rasismen en skenande renässans idag är flyktingkrisen. Afrikaner flyr i obegränsade massor över Medelhavet till Europa utan medel att klara och försörja sig, medan Europa samtidigt överväldigas av flyktingströmmar från muslimska länder, medan araberna vägrar ta emot en enda. Realistiska pragmatiker kallar detta en muslimsk invasion, medan politiker i Europa påstår att Europa behöver dessa flyktingar för sin bristande tillväxt i befolkning och ekonomi.

Ursäkta mig, men lider inte världen av extrem och skenande överbefolkning, som därtill accelererar klimatkrisen med rekordvärme världen över varje ny månad? Bör man

som politiker inte då snarare bromsa befolkningens tillväxt än att ansvarslost underblåsa den med skenande sociala och kriminella problem som resultat? Därför tillväxer rasismen i takt med de andra skenande missförhållandena.

Buddhismen och kristendomen är de enda religioner och rörelser som idag förespråkar celibat, vilket är den enda vettiga åtgärden mot befolkningsexplosionen. Både islam och katolicismen förespråkar motsatsen, vilket är dåraktigt och förkastligt. Islam har inget existensberättigande över huvud taget i vår moderna värld som en medeltida förtryckarvidskepelse, och katolicismen har mycket kvar att reformera bort inom sig själv, till exempel bannlysningssystemet och indexet över förbjudna böcker, även om den ärligt anstränger sig till reformer under påvarna John Paul II och den nuvarande.

Där har du en tillfällig summering av argumenten hittills. Vad är det nu som har hänt med vår vän Laila? Du vet att jag aldrig haft något med Facebook att göra. Hon om någon var som gjord för att råka illa ut där.”

Jag gav honom en kort summering av fallet. Hon var mycket aktiv och hade bara inom ett och ett halvt år skaffat sig 5000 vänner och expanderade även inom andra sajter med sina dikter och bilder, hon hade en egen WordPress-sida, skrev flitigt på både PoetBay och UKAauthors och hade över 20,000 bilder på Flickr. Så plötsligt stängdes hennes konto på Facebook för två bilders skull, som tydligen någon tagit anstöt av och rapporterat, den ena med ett synligt kvinnligt bröst, den andra av ofta förekommande symbolen Baphomet, som alltid avbildas som asexuell eller transsexuell med både bröst och organ.

Hon hade avstängts utan möjlighet att överklaga eller ens kommunicera på Facebook och alltså i ett slag förlorat kontakten med sina 5000 vänner och 2400 följare utom alla sina olika grupper, av vilka jag var med i fem. En av dem var hennes egen grupp för sina vänner kallad ”Avalons tempel” där jag fortsatte publicera hennes nya dikter och kopior av hennes försök att nå fram till Facebook för att åter få sitt konto öppnat. Men när Facebook stängt och låst ett konto har jag aldrig hört talas om att det skulle öppnas igen även om man sände in sin avkrävda legitimation, vilket risken är att Facebook ställer som villkor bara som ursäkt för att aldrig mera öppna kontot.

Jag ville inte yttra mig om Lailas förtvivlan och tårar, men att hon alls fortsatte att skriva dikter såg jag som ett sundhetstecken.

När detta publiceras i januari har hon varit avstängd från Facebook i tre månader utan något svar därifrån på alla hennes vädjanden sedan november.

(I nästa nummer: *Diwali*)

Lugna resan, del 4: Kris vid Sarchu.

Det var som vanligt avfärd klockan 5 på morgonen från Keylong, men det uppstod genast en försening då av någon anledning konduktören måste dubbelkontrollera alla biljetter. Han verkade ny på området.

Passagerarna var en brokig samling, men den största klicken utgjordes av glada unga engelsmän. Roman hade fått en idealisk plats bland de främsta raderna medan alla engelsmän hamnade längst bak. Det förekom även ett tyskt vackert par från Köln, två munkar från Thailand, en fransman, ett par från Kerala och diverse hinduer. Två av dessa hade delat mitt *dormitory* och snarkat och rökt hela natten. Den ena påminde starkt om Louis de Funès och verkade ha samma ryckiga temperament. Alltid när någon plötsligt gjorde mycket oväsen under natten var det han. De två övriga rumskamraterna var också på bussen, två unga engelska bröder som hette Sam och Josh från Bournemouth. De påminde starkt om Sam och Frodo, och när jag sade det till dem blev de glada.

Den intressantaste passageraren var kanske den unge tyske studenten från Berlin med rötter i Dresden. Han studerade politisk vetenskap och talade en imponerande god engelska för sin ålder – han kunde högst vara 20. Hans namn var faktiskt det nordiska Frithiof, men han kallade sig Frido. Han var den enda som tyvärr ådrog sig höjdsjuka under färden.

Men min bästa vän på denna tripp var en australiensare från Sydney som i allt verkade som den absoluta engelsmannen – hela hans familj var mycket riktigt brittisk. Han var musiker med starka litterära intressen, han slukade både tegelstenslitteratur och klassisk musik med samma glupande aptit, och vi beslöt genast att odla vänskapen för framtiden.

Den unga tyskan från Köln var vackrast ombord, en blond germanska med långt hår ner till midjan, som under hela resan väckte min beundran med att faktiskt lyckas läsa en bok hur mycket än bussen hoppade, krängde, skakade och slängde. Det var en kenyansk författare om rasism i främst Amerika och naturligtvis ett brännande aktuellt ämne.

Den första krisen infann sig när en bro hade gått sönder. Den fick helt enkelt lappas ihop igen medan bussar och bilar och truckar fick vänta snällt på ömse sidor om den farliga bron.

Den andra krisen var värre. Vid Sarchu på en tredjedel av vägen hade en buss gått sönder, och dess passagerare var strandsatta. Det var bromssystemet som hade klappat ihop. Det hade reparerats men sedan brutit samman på nytt, och så hade de fortsatt tills alla gav upp. Där hade de suttit i tre timmar tills vi kom förbi. Naturligtvis måste vi ta hand om alla passagerarna, som var lika många som vi och av lika brokiga nationaliteter, varpå vår buss blev överfull. Fyra fick stå hela vägen till Leh (25 mil) eller sitta på dörtrappstegen.

Vädret var inte bra det heller. Det var helt mulet på morgonen och kallt ända fram till krisen vid Sarchu, där man äntligen började skimta litet blå himmel och man slapp frysa mer.

Den tredje krisen rörde inte oss. En minibuss hade kollapsat på vägen och måste bärgas bort med bärgningsbil. Bärgningen hade redan inletts när vi kom dit, så det var bara att vänta tills alla krokar fungerade och minibussen kunde transporteras ur vägen till att börja med.

Allt detta medförde förseningar. Bara omstuvningen av passagerarna från den strandade bussen tog en extra timme i anspråk. Dessutom var vår chaufför ganska slö, försiktig och skicklig men långsam, och konduktören gjorde flera onödiga stoppauser

som blev onödigt långa. Vi hade ännu inte kommit ner till Upshi vid Indus när det mörknade.

Vid Upshi inträffade den fjärde krisen. Klockan var halv 9, och allt var stängt, men våra pass måste ändå bokföras. Till slut fann vi ett bord utomhus där det satt en tjänsteman med en stor klunga folk omkring sig som väntade på att få sina pass bokförda. Vi fördubblade kön. I detsamma blev det strömavbrott. Allt blev kolsvart. Arbetet med formaliteterna måste fortsätta i telefonljus tills någon fixade en gaslampa. Så lätt kom vi inte undan. Vi var alla utleda och uttröttade genom den långa förseningen och ville bara fortast möjligt fram till Leh, medan byråkratin propsade på att skriftligen bokföra alla våra pass i ficklampsljus. Det var som en grotesk mardröm.

Till slut kom vi äntligen iväg, och jag var livrädd inför prospektet att eventuellt komma för sent fram till Leh. Jag hade meddelat min ankomst men inte fått bekräftelse, så jag visste inte ens om mitt gamla härbärge var berett att ta emot mig, och de lade sig tidigt.

Halv 10 kom vi fram till Leh, och jag fick skyndsamt bjuda alla mina vänner farväl och sedan genast ränna iväg till Fort Road i mörkret.

När jag kom fram till Lung Snon var allt mörkt. Porten var ändå öppen, men alla verkade ha gått och lagt sig. Dörren till huset var reglad, och inget av gästrummen var öppet. I ett fönster till huset var en ruta borta. Jag hade kunnat ta mig in där och åtminstone fått tak över huvudet i ett övergivet rum. Jag knackade naturligtvis men fick inget svar. Då såg jag ett ljus i ett fönster på andra våningen. Jag ropade genast "Legdan!" två gånger, och efter en stund kom det ett lugnande svar. Jag var räddad.

Han kom ner och öppnade, jag fick ett rum, han hämtade varmt vatten åt mig så att jag kunde dricka påste, och jag kunde ta en dusch. Allt kom till slut i ordning efter en mycket påfrestande dag. Bussresan på 475 kilometer hade tagit 16 timmar drygt. Så grovt hade jag aldrig tidigare blivit försenad på den rutten.

(I nästa nummer: *Möjligheterna öppnar sig.*)

Tillbaka till Zanskar, del 17: Den tredje trekken.

Daniel ville veta hur det kom sig att jag fötts som italiensk medborgare långt borta i Finland, och jag måste dra den historien också.

Min farfars far Aurelio Lanciai, som kämpat för Italiens enande som rödgardist under Garibaldi, var en mycket dristig man som skapade en stor familj om åtta barn och ett betydande familjebolag, som levererade allt detaljerat hantverk som en operaföreställning kunde behöva plus liknande manufakturartiklar som spetsnäsdukar och annat krimskrams, typ gipskatter och små porslinsfigurer. Plötsligt dog han vid bara 44 års ålder.

Hans åtta efterlämnade barn och änkan Luisa hade inget annat val än att fortsätta verksamheten. Min farfar Ferruccio utsågs till att sköta om de internationella kontakterna och skickades därför ut på ständiga affärsresor främst norrut i Europa. Han upplevde

sekelskiftesfestligheterna i Paris 1900, var mycket i Tyskland, kom även till Ryssland och slutligen till Sverige, där han ville stanna och etablera sig i Stockholm, då där fanns en betydande italiensk koloni av konsthantverkare, som kunde hjälpa honom till en egen företagsamhet.

Det begav sig inte bättre än att det då kom en turnerande mandolinorkester hemifrån Verona på besök, som från Stockholm skulle fortsätta till storhertigdömet Finland. Denna orkester bestod av hundra mandoliner och en cello. Det var mycket viktigt för deras image att de skulle vara precis hundra mandolinister.

I Stockholm blev en av dessa sjuk och kunde inte fortsätta till Finland. Farfar kunde spela mandolin och ombads hoppa in som ersättare. Han accepterade och följde med till Finland.

Där begav det sig inte bättre än att han blev stormkär i en vacker flicka, varför han stannade i Finland och friade till henne. Hon gav honom korgen. Då gifte han sig, precis som Mozart, med hennes fulare lillasyster i stället.

Denna Selma Mickelsson blev en god mor för min far, som blev enda barnet 1909. Hon var mycket språkkunnig, hon kunde lära sig vilket språk som helst bara genom att höra det talas, hemma talades det utom svenska och finska även ryska och tyska utom franska och italienska, som var det språk som Selma och Ferruccio alltid talade tillsammans.

Min far Aurelio lärde sig det aldrig av dem men förblev ändå genom födseln italiensk medborgare, vilket då även hans samtliga fyra barn blev automatiskt. Först när vi flyttade till Argentina 1952 blev vi tvungna att ansöka om finländskt medborgarskap, då bestämmelserna var sådana, att man inte kunde flytta till Argentina utan att vara medborgare i det land man flyttade från.

Aurelio hade lärt sig flytande spanska för detta jobb, han kunde även flytande engelska, tyska, svenska (sitt modersmål) och en utmärkt finska, medan han lärde sig italienska först mot ålderdomen, när han mer och mer började dras tillbaka mot Italien.

Vädret var inte gott den sista dagen i Lamayuru och kunde resultera i vad som helst. Jag tog det lugnt på morgonen och bidade min tid i hopp om att det skulle lösa sig, men det gjorde det inte. När jag intog min lunch på Dragon med curd och rispudding med te sade min värd att det skulle regna mellan 3 och 4. Det såg inte bättre ut.

Men min värdinna sade att blåsigheten var ett gott tecken och att det kunde blåsa förbi. Jag beslöt att ta risken i trots mot regeln, att man aldrig skall ge sig upp i bergen om det är risk för oväder.

Jag ville en sista gång besöka Atitse för säsongen och göra min favorittrek uppåt bergen och startade 13.40. Vädret var i högsta grad ostadigt, men det blåste åtminstone för fullt. Denna gång missade jag inga vägar och nådde klostret 15.30 utan regn. Men ingen var hemma.

Jag lämnade en not hos dess enda inneboende som jag träffat senast att jag varit där, och det var allt jag kunde göra. Sedan var det bara att gå tillbaka igen. Då började regnet.

Jag hade ändå tagit paraply med mig för säkerhets skull, vilket kom till användning. Men när småskurarna upphörde var det hopplöst att försöka fälla ihop paraplyet igen i den hårda fjällvinden. Dessutom var det svinkallt.

Ändå var det en lyckad trek. Jag fann de rätta vägarna till slut och kunde gotta mig i att fotografera de dramatiska regnovädrarna över Himalaya. Jag var hemma igen 17.20 efter en trek på 3.40 timmar. Det var precis lagom, och jag hade fortfarande whisky kvar.

Mig veterligen är jag den enda västerlänning som känner till denna trek och aldrig tröttnar på den. Jag känner bara två andra som har gjort den. 2011 fick jag med mig Halvar på den, men han blev sjuk efteråt och skulle knappast kunna göra den ensam. Den andra är Birgit Gustafsson, men hon känner bara till vägen genom ravinen. Inte ens Tamás Toth, som gjort retreat i Atitse i många år, hade någon aning om någon annan väg än den farbara omvägen. Naturligtvis utnyttjas dock denna bergsstig flitigt lokalt, då där alltid finns färskas kospår och väl upptrampade stigar.

Kana från Japan hade lämnat under dagen utan att säga farväl med packning och allt för att i trots mot min avrådan göra den svåra trekken till Wanla för att senare fortsätta till Alchi över Tar La, fastän hon var osäker på vägen. Förmodligen råkade hon ut för den värsta ovädersduschen, som drog just över bergen mot Prinkiti La och Wanla. Jag måste ta för givet att aldrig få höra av henne mera.

Med alla dessa bortfarna, Daniel, Opher och Adeline och nu även Kana, och med ett internet som inte fungerade, blev det ganska melankoliskt i Lamayuru. Efter ovädret hade temperaturen gjort en störtcykling, så att man till och med frös. Hösten stod för dörren, det var månadsskiftet till september och bara tre veckor till höstdagjämningen, så det var dags att lämna Lamayuru.

Tyvärr fick jag inte träffa Miki på nytt, som varit min kamrat i Wanla. Jag sökte efter honom med ögonen, men det är tyvärr möjligt att hans tunga ryggsäck avhöll honom från att återvända den svåra trekken från Wanla samma dag, och igår var vädret avskräckande.

Efter frukost lämnade jag Shangri La, räkningen var på 1200 för tre nätter (260 kronor), då dottern tagit över räkenskaperna fick jag inte längre betala som jag ville, (1200 var det maximala jag hade varit villig att betala för icke det bästa rummet, som ju Kana från Japan tog ifrån mig,) men jag var helt nöjd med det enklare rum jag fick och för ett vänskapspris (30 kronor).

(I nästa nummer: *Inget internet i Ladakh.*)

Beklagar förseningen av detta nummer, men jag har aldrig någon jul haft så mycket arbete som denna, och januari har dessutom belamrats med ett eventuellt nära stående dödsfall som det gäller att få klarhet i. Dessutom har julen, liksom hela det gångna året, saboterats av begravningar och punkteringar, – men det blir mera i nästa nummer.

Göteborg den 12.1.2017